

AYRILIKÇI HAREKETLERİN ULUSAL KURTULUŞ HAREKETİ STATÜSÜ KAZANMASI: HUKUKİ VE SİYASİ BOYUTLAR

THE ACQUISITION OF NATIONAL LIBERATION MOVEMENT STATUS BY SECESSIONIST MOVEMENTS: LEGAL AND POLITICAL ASPECTS

Ümmühan Elçin ERTUĞRUL*
Tuğba SARIKAYA GÜLER**

Özet: XX. yüzyılın ikinci yarısında, uluslararası hukukun en ihtilafli konularından birisi de ulusal kurtuluş hareketlerinin hukuki statüsü olmuştur. Bazı ayrılıkçı hareketlerin siyasal/diplomatik dış destek kazanmaları sonucunda ulusal kurtuluş hareketleri olarak tanınmaları, normatif çerçevenin revize edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmış ve sözleşmeler, protokoller ve çeşitli hükümetler arası ya da bölgesel organizasyonların kararlarıyla, muharip taraflar için belirli hak ve yükümlülükler ön görülmüştür. Fakat bu konuda ne belirlenen hukuki ölçütler tam, kesin ve açıktır, ne merkez devletin silahlı çatışma halini ve kurtuluş hareketi katılımcılarının savaştan statüsünü tanıma zorunluluğu vardır, ne de savaş halinin tanınması durumunda doğacak olan yasal hakları garanti altına alan güçlü bir uluslararası yaptırım mekanizması bulunmaktadır. Uluslararası normatif rejimin zafiyetinden kaynaklanan bu durum sebebiyle, teorik normların etkinlik düzeyi pratikte güç eksenli reel politikanın çizdiği gri sınırlarla belirlenmiş durumdadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İnsancıl Hukuk, Ulusal Kurtuluş Hareketleri, Self-Determinasyon, Devletin Egemenliği Doktrini, Terörizm

Abstract: In the second half of 20th century, legal status of national liberation movements has become one of the most debatable issues of international law. The recognition of some separationist movements as national liberation movements thanks to foreign political/diplomatic support revealed the necessity to overhaul current normative frame and some specific rights and obligations were

* Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı, ueertugrul@hotmail.com

** Araş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı, tuba.srky@gmail.com

prescribed for belligerent parties through conventions, protocols and resolutions of various intergovernmental or regional organisations. However, neither legal criteria on this subject is complete, accurate and clear; nor centre state has to recognise the condition of armed conflict and combatant status of national liberation movements' participants; and also there is no strong international enforcement mechanism which guarantees legal rights originated in case of the recognition of a war. Due to the condition that stems from the vulnerability of international normative regime, the effectiveness of theoretical norms is specified according to grey boundaries of power-centred *Real Politics* in practice.

Keywords: International Humanitarian Law, National Liberation Movements, Self-Determination, Doctrine of State Sovereignty, Terrorism

Giriş

Uluslararası hukukun amacı, uluslararası toplumdaki ilişkileri düzenlemek, devletler ve diğer uluslararası aktörlerce belirlenen hedef, taktik, metot ve stratejilerin meşruiyeti konusunda normatif bir kılavuz sağlamaktır. Ancak uluslararası ilişkilerdeki her konu, siyaset ve hukukun girift ilişkisine göre şekillenmekte olduğundan normatif kılavuzların yeterliliği hatta gerekliliği önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir.¹ Özellikle hukuki açıdan düzenlenmeye çalışılan mevzuunun devlet-merkezli uluslararası sisteme direkt bir tehdit oluşturduğu durumlarda, yaratılan normatif kuralların uygulamadaki işlevselliği son derece azalmaktadır. Nitekim self-determinasyon hakkının uygulama esnasında hukuki olmaktan ziyade siyasi bir olgu haline gelişi bu duruma örnek teşkil eder niteliktedir.

¹ Uluslararası hukukun, disiplinler kimliği tartışmaları için: Bkz. Mehmet Emin Çağırın, "Raymond Aron ve Uluslararası Hukukun Hukuk Niteliği", İHFM, C. LVI, S.1-4, 1998, s.72-96; The Harvard Law Review Association, "Is "International Law" Law?", *Harvard Law Review*, Vol. 18, No. 6, 1905, s.476-477.; Anthony D'Amato, "Is International Law Really "Law"?", *Northwestern University Law Review*, Vol.79, 1984, s.1293-1314.; Hilary Charlesworth, "International Law: A Discipline of Crisis", *The Modern Law Review*, Vol. 65, No. 3, 2002, s.377-392.; Jack L. Goldsmith ve Eric A. Posner, *The Limits of International Law*, Oxford University Press, New York, 2005, s.107-135.; Gerald G. Fitzmaurice, "The Foundations of the Authority of International Law and the Problem of Enforcement", *The Modern Law Review*, Vol. 19, No.1, 1956, s.1-18.; ve Andrew T. Guzman, "Rethinking International Law as Law", *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, Vol.103, 2009, s.155-157.

Uluslararası hukukta, hem devlet egemenliği doktrini vurgulanmış, hem de halkların kendi kaderini tayin hakkı tanınmıştır. Çelişir görünen bu normların hukuka uygun şekilde uzlaştırılması için, taleplerin meşruiyetini değerlendirecek türden bir takım ölçütlerin belirlenmesi gerekmiştir. Öte yandan belirlenen kıstasların muğlak yapıda olması, bu kriterlerin karşılanıp karşılanmadığına karar verecek üstün bir otoritenin var olmaması, ayrılıkçı hareketlerin uluslararasılaşmasının hukuksal olmaktan ziyade siyasal bir durum haline gelmesi ya da normatif prensipleri yok sayan güçlü devletlere karşı yaptırım uygulamanın zorluğu gibi sebeplerle ayrılıkçı hareketlerin değerlendirilmesi, konunun hem siyasi hem de hukuki boyutlarının analizinin birlikte yapılmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla, devletin ulusal birliği ve bölünmez bütünlüğüne doğrudan bir tehlike arz edebilecek nitelikte olan ulusal kurtuluş hareketlerinin, uluslararası hukuk tarafından tanınması işlemi reel uluslararası politika eksenli sancılı bir sürece dayanmaktadır.

Bu duruma ilişkin olarak, Walzer'ın hukukçuların "kâğıttan bir dünya" yarattığı ve bu dünyanın bizim yaşadığımız dünyadan önemli noktalarda ayrıldığı iddiası belki abartılı bir söylem olmayacaktır.² Ancak, ulusal kurtuluş hareketlerinin, bölgesel ve uluslararası organizasyonların faaliyetleriyle geleneksel uluslararası hukukun nasıl yeniden şekillendiğini incelemek faydalı bir girişimdir. Bu bağlamda, makale öncelikle ulusal kurtuluş hareketleri ile geleneksel uluslararası hukuk arasındaki ilişkiyi ortaya koyan kuramsal bir çerçeve çizerek işe başlar. Daha sonra ise, XX. yüzyıl sonrası dönemde gelişimi hızlanan uluslararası insancıl hukuk kapsamında silahlı çatışmaların niteliğine göre ulusal kurtuluş hareketlerinin hak ve yükümlülüklerinin neler olduğunu tartışır. Bu bölümün ikinci kısmında ise, uluslararası insancıl hukukun ulusal kurtuluş hareketlerinin hukuki statüsünü düzenlemelerinden ve bu düzenlemelerdeki hukuki boşluklardan bahseder. Kısacası makale, uluslararası hukukun ulusal kurtuluş hareketlerini düzenleyen hükümlerinin, hem teorik hem de pratik açıdan zayıf ve güçlü yanlarının teşhisini amaçlamaktadır.

² Michael Walzer, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*, 4th Ed., Basic Books, New York, 1977, s.21.

I- Kuramsal Olarak Ayrılıkçı Hareketlerin Uluslararası Hukuk ile İlişkisi

a.)Devlet Otoritesine Karşı Başlatılan Silahlı Mücadelelerin Muhtelif Biçimleri

XX. yüzyılın ikinci yarısında sınırlı da olsa uluslararası kişilik kazanan ulusal kurtuluş hareketlerini en basit şekilde; kendi kaderini tayin etme gayesiyle, kurulu devlet otoritesine karşı başlatılan ve silahlı çatışma içeren halk hareketleri olarak tanımlanır. Kurulu devlet otoritesine karşı silahlı mücadele içeren ulusal kurtuluş hareketlerinin hukuki değerlendirmesinin yapılabilmesi için, diğer kurulu devlet otoritesine karşı başlatılmış olan silahlı mücadelelerin incelenmesi gereklidir.³ Artan yoğunluk durumlarına göre, devlet otoritesine karşı silahlı mücadeleleri (i) münferit şiddet eylemleri (ii) iç gerginlik ve karışıklıklar, (iii) isyanlar/ayaklanmalar ve (iv) uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar olarak sınıflandırmak mümkündür.⁴

Öncelikle, münferit şiddet eylemlerinde görülmekte olan şiddet, sistematik ya da kronik değildir. İç gerginlik ve karışıklıklar ise münferit şiddet eylemlerine göre daha ciddi bir meydan okuma içerse de, üzerinde uzlaşmış bir tanımlı literatürde bulunmamaktadır. Kızılhaç tarafından yayımlanan silahlı çatışmalar hukuku sözlüğüne göre iç karışıklık, *“devlet otoritesine karşı düzensiz ve münferit olarak gerçekleşen isyan eylemlerinden, farklı örgütlenme düzeylerine sahip grupların mücadelesine kadar değişen yoğunlukta şiddet eylemleri içeren, ciddi ve istikrarlı iç çatışmalar”* olarak tanımlanmıştır.⁵ Taşdemir, iç gerginlik ve karışıklığı, *“kamu güvenliği ve düzeni adına hükümetin baskıcı tedbirlerini ve kuvvet kullanımını içeren, kolektif ancak yeterli düzeyde örgütlenmemiş olan ve*

³ Farklı sınıflandırmalar için bkz. Noelle Higgins, “The Application of International Humanitarian Law to Wars of National Liberation” *Journal of Humanitarian Assistance*, Nisan 2014, s.6, <http://sites.tufts.edu/jha/files/2011/04/a132.pdf> (Erişim Tarihi 2 Mayıs 2016); Raul C. Pangalangan ve Elizabeth H. Arguiling, “The Privileged Status of National Liberation Movements under International Law”, *Philippine Law Journal*, Vol. 58, 1983, s.51; ve Fatma Taşdemir, “İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk Açısından Türkiye’nin Ayrılıkçı Terör Örgütü PKK ile mücadelesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.16, No.1, 2012, s.107-151.

⁴ Taşdemir ise münferit şiddet eylemleri, iç gerginlik ve karışıklıklar ve iç silahlı çatışmalar olmak üzere üç ana kategoriden bahseder. Taşdemir, “İnsan Hakları Hukuku”, s.109, 110.

⁵ Pietro Verri, *Dictionary of the International Law of Armed Conflict*, Cenevre, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 1992, s.43.

silahlı çatışma teşkil etmeyen durum”⁶, Menon ise, “*devlet toprağının belirli bir alanında var olan ve asgari düzeyde organizasyon gücüne sahip olan sivil karışıklık hali*” olarak nitelemiştir.⁷ Her iki kategori de, baş gösterdikleri devletin kendi iç politika ve ulusal güvenlik sorunu olarak devletlerin kendi iç hukuklarına göre kolluk ya da asker gücüyle müdahale edebilecekleri durumlar olarak görülmüştür. Münferit şiddet eylemleri ve iç karışıklıklar, devletin münhasır yetkisi içinde kabul edilmiş ve diğer uluslararası aktörlerin müdahalesi yasaklanmıştır.⁸

Bir diğer kategori olan ayaklanmalar/isyanlar, iç gerginlik ve karışıklıklara göre daha yoğun bir şiddet düzeyi içerse de, ikisi arasında ayırım yapabilmek oldukça güçtür. Kızıllaçın silahlı çatışmalar hukuku sözlüğüne göre ayaklanma, “*belirli bir toprağın sakinlerinin büyük bir kısmının, devlet yönetimine karşı silahlanarak yürüttüğü, bazen de uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara dönüşebilen kolektif şiddet hareketi*”dir.⁹ Münferit şiddet eylemleri ve iç karışıklıklar, ilgili devletin iç hukukuna göre çözülürken, isyanlarda belirli uluslararası hukuk hükümlerinin uygulanması söz konusu olabilmektedir. O sebeple devletler, söz konusu şiddet hareketlerini iç hukuklarına göre bastırmak saikiyle, çoğu zaman nitelemeyi münferit şiddet ve iç karışıklık lehine yapmayı tercih etmektedirler. Ancak, isyan hareketi ile ilgili uluslararası sorumluluğun doğabileceği durumlarda, devletlerin asi statüsü tanıdığı görülmektedir. Nitekim Devletin Haksız Fiilinden Dolayı Milletlerarası Sorumluluğu kapsamında Uluslararası Hukuk Komisyonunun tespit ettiği isnat kurallardan Madde 10’a göre:

1. “*Bir devletin yeni hükümeti haline gelen isyan hareketinin davranışı, uluslararası hukuka göre bu devletin davranışı kabul edilir.*

2. *Bir isyan hareketinin ya da benzerinin davranışı, daha evvelden mevcut bir devletin ülkesinin bir kısmında ya da bunun idaresi altında olan bir toprakta yeni bir devlet kurmaya ulaşmışsa, uluslararası hukuka göre bu yeni devletin fiili olarak kabul edilir.*”¹⁰

⁶ Taşdemir, “İnsan Hakları Hukuku”, s.109.

⁷ P. K. Menon, The Law of Recognition in International Law: Basic Principles, Edwin Mellen Press, New York, 1994, s.110.

⁸ James L. Brierly, The Law of Nations: An Introduction to the International Law of Peace, Clarendon Press, Oxford, 1963, s.25.

⁹ Verri, s.60.

¹⁰ 10/3. madde. Bu madde 4. maddeden 9. maddeye kadar olan maddeler uyarınca, devletin fiili olarak kabul edilmesi gereken bütün davranışların, bunlar herhangi

Maddenin yorumunda, devletin asi olarak tanıdığı ancak isyanı bastırmada başarısız olduğu durumlarda, asilerin verdiği zararların devlete yüklenemeyeceği ifade edilmiştir.¹¹ Dolayısıyla devlet, başarıya ulaşmayan isyan hareketlerinin doğurduğu haksız fiillerin uluslararası sorumluluğundan kurtulmak amacıyla kapsamını kendi belirleyeceği “asi” statüsü tanıyabilmektedir. Üçüncü devletler de, asilere bazı hak ve imtiyazlar tanıyabilmektedirler. Asi statüsünü tanıyan üçüncü devletler, *de jure* hükümete yardım edip etmemekte serbesttirler ancak asilere yardım etmeme yükümlülüğü altındadırlar.¹² Bourquin, asi statüsünün tanınmasının isyancıları uluslararası hukuk kişisi haline getireceğini¹³ ifade etmiş olsa da, Taşdemir’e göre, asilik statüsünün tanınması belli uluslararası hakları- bu haklar, açık denizde “gemilere ziyaret hakkı”, “denizde gemilere el koyma hakkı” ve “limanları abluka alma hakkı”nı tanımaya kadar varmayacaktır.- ve yükümlülükleri doğurmasına rağmen, asilere resmi bir statü kazandırmamaktadır. Bu sebeple, asilere uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanması gibi bir durum da söz konusu olmayacaktır.¹⁴

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar ise, Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından; “çeşitli planlı eylemler yürütebilme yetisine sahip olan ve kolektif bir biçimde örgütlenmiş olan hükümet dışı silahlı grupların birbirleriyle ya da devlete karşı savaşmaları halinde, çatışma yoğunluğunun münferit şiddet eylemleri eşliğini aşması durumu” olarak tanımlamıştır.¹⁵ Ayrıca, bizatihi uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar için düzenlenmiş olan 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek 2 No’lu Protokolün 1. Maddesinde, devletin silahlı kuvvetleriyle muhalif gruplar arasında ya da devlet ülkesinin bir kısmı

bir isyan hareketinin davranışlarına bağlı olmuş olsa da, devlete isnat edilmesine engel olmaz. H. Hakan Erkiner, “Devletin Haksız Fiilden Dolayı Uluslararası Sorumluluğunda Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun Tesbit Ettiği İsnat Kuralları”, *MÜHF- HAD*, C. 13, Sy 3-4, s.174.

11 Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries, 2001, s.50.

12 Fatma Taşdemir, *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s.74,75.

13 Maurice Bourquin, “Devletlerarası Hukukun İnsanileştirilmesi”, Çev. İlhan Lütem, *AÜHF Dergisi*, C.8, S.3, 1951, s.136.

14 Taşdemir, “Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar”, s.74,75.

15 Uluslararası Kızılhaç Komitesi, *Violence and the Use of Force*, Temmuz 2011, s.26, https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_0943.pdf (Erişim Tarihi 2 Mayıs 2016)

üzerinde kontrolü elinde bulunduran örgütlü gruplar arasındaki silahlı çatışmalar¹⁶ olarak kabul edilmiştir.

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda, örgütlü silahlı gruplara “savaşan” statüsünün tanınması bu silahlı çatışmayı uluslararasılaştırmaktadır ve savaşanların uluslararası hukuk kişisi olarak hak ve yükümlülüklerini doğurur. 1900 yılında Uluslararası Hukuk Enstitüsü’nün bir kararında¹⁷ savaşan statüsünün unsurları şu şekilde sayılmıştır: (i) devletin sınırları içerisinde cereyan eden geniş çapta bir silahlı çatışmanın bulunması; (ii) ulusal toprağın belirli kısmının direnişçilerce işgal edilerek yönetilmesi;¹⁸ (iii) direnişçilerin, savaş hukuku kurallarını uygulama istek ve yeterliliğine sahip şekilde ve emir komuta zinciri altında organize olmuş belirli bir silahlı kuvvet aracılığıyla savaşması ve (iv) dış devletlerin oluşan savaş durumunu tanımalarıdır.¹⁹

Savaşan statüsünün tanınması, ayrılıkçı hareketleri hem uluslararası hukuk kişisi haline getirmekte hem de meşruiyet kazandırmaktadır. Savaşan statüsünün en doğal sonucu, savaşanların 3 No’lu Cenevre Sözleşmesine göre savaş esiri olmalarıdır. Ayrıca Sözleşme’nin 4. maddesinde, savaş esirleri ve savaş esiri gibi muamele edilecek kişiler tahdidi olarak düzenlenmiştir.²⁰ Bu sebeple, savaşan statüsünün

¹⁶ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (YUCM) Üst Yargılama Dairesi, silahlı çatışmanın, devletlerarasında, hükümet güçleri ile örgütlü silahlı gruplar arasında ya da ülke içinde örgütlü silahlı grupların kendi aralarında olabileceğini belirtmiş ve silahlı çatışma için şiddetin uzun süreli ve belli yoğunlukta olması şartını aramıştır. Prosecutor-Dusko Tadic a/k/a “DULE”, 2 Oct. 1995, The Judgement under Appeal, para.70, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (Erişim Tarihi 24 Eylül 2016)

¹⁷ Institute de Droit International, “Resolution on Insurrection”, *Annuaire de l’institute de Droit International*, 1900, s.227

¹⁸ “ulusal toprağın belirli kısmının direnişçilerce işgal edilerek yönetilmesi” unsuru, silahlı grubun “ülkenin belirli bir bölümüne hâkimiyeti” kapsamında, ülke yönetiminde hükümet benzeri bir yapıya sahipliği ile birlikte değerlendirilmelidir. Sasha Radin, “The Current Relevance of the Recognition of Belligerency”, *Armed Conflict and International Law: In Search of the Human Face*, Ed. Marielle Matthe, Brigit Toebes, Marcel Brus, Asser Press, Netherlands, 2013, s.125.

¹⁹ Higgins, “The Application of IHL”, s.9-12; Pangalangan ve Arguiling, s.51.; Rosalyn Higgins, “International Law and Civil Conflict”, *The International Regulation of Civil Wars*, Ed. Evan Luard, New York University Press, New York, 1972, s.170-171; ve Raymond C. Taras ve Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict*, 4th Ed, Longman, New York, 2010, s.39,40.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için; Marco Sassoli, “Use and Abuse of the Laws of War in the War on Terrorism” *Law and Inequality*, Vol. 22, No.2, 2004, s.196, 206-213.

tanınması ayrılkçı hareketlerin aşması gereken ilk engel olarak görülmektedir.²¹ Ancak, asi statüsünde olduğu gibi, savaşıan statüsünün tanınması da, bütünüyle tanıyan devletin iradesine bağlıdır. Üçüncü devletler, siyasi menfaatlerine bağlı olarak hükümet karşıtı gruplara etkin şekilde yardım edebilir, tarafsızlığını ilan ederek zımni olarak savaşıan statüsünü kabul edebilir ya da onları doğrudan “devlet” ya da “hükümet” olarak da tanıyabilirler.

Söz konusu grupların “asi”, “savaşıan”, “hükümet” ya da “devlet” olarak tanınmaları, tanıyan devletin inisiyatifinde olup, herhangi bir tanıma yükümlülüğü doğurmaz. Bu tanıma işlemi ile tanınan statünün uluslararası alanda hak ve yükümlülükleri doğacağından “kurucu (ihdasi)” nitelikte kabul edilebilir.²² Üçüncü devletlerin, şartları oluşturmaksızın – ileride bahsedilecek olan, sorumlu ve düzenli komutanlık altında savaşmaları, idarelerinin/hükümetlerinin olması gibi şartlar oluşturmaksızın tanınmaları, devletin işlerine karışma olarak değerlendirilip, tanıyan devletin sorumluluğuna yol açabilecektir.²³

b.) Uluslararası Hukuktaki Uzlaşısı Güç Normlar: Devletin Egemenliği Doktrini, Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Ayrılma Hakkı

Ayrılkçı hareketlerin hak iddiaları hukuki açıdan değerlendirilirken, karşımıza çıkan temel uluslararası normlar: devletin egemenliği doktrini, “self-determinasyon hakkı”²⁴ ve ayrılma hakkıdır. Devletler

²¹ Taras ve Ganguly, s.40.

²² Mehmet Emin Çağırın, Devletin Tek Taraflı İşlemleri, Platin Yayınları, 2005, s. 173-176

²³ Üçüncü devletler tarafından, bizatihi Ulusal Kurtuluş Hareketi olarak tanınma durumunda, tanıyan devletler ülkelerinde diplomatik temsil imkânları sunmaktadırlar. Kamuran Reçber, Uluslararası Hukuk, Dora Yayıncılık, Bursa, 2016, s. 305, 307

²⁴ Self-determinasyon uzunca bir süre sadece siyasi bir “ilke” olarak kabul edilmiştir. Buna göre, ülke üzerindeki egemenlik değişikliğinin, ilgili devletin kabulüne bağlı olarak, plebisit yoluyla o ülkede yaşayan halkın iradesi şartına bağlanabilmiştir. Uygulamada, plebisit yoluyla egemenlik değişikliğine karar verecek halk, dil ve kültür esasına göre saptanan etnik ve milli toplumlar olarak söz konusu olmuştur. Sevin Toluner, Milletlerarası Hukuk Dersleri, Gözden Geçirilmiş 4. Bası’dan Tıpkı 5. Bası, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 1996, s. 27 Bu ilkenin hak haline gelişi 1946 tarihli San Francisco görüşmeleri sırasında, Sovyetler Birliği önerisiyle teklif edilmiş ve sonradan self-determinasyon bir hak olarak BM Şartı’na girmiştir. Bkz. Abdullah Uz, “Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı”, Ulusla-

varlığını üniter bir yapı halinde sürdürmek amacıyla devletin egemenliği doktrinine vurgu yaparlarken, ayrılıkçı hareketler kendilerini yönetme ya da bağımsızlık taleplerini meşrulaştırmak üzere self-determinasyon ya da ayrılma haklarına dikkat çekmektedirler.²⁵

Westphalian devlet sisteminin kurulmasını müteakiben, devletin egemenliği doktrini ulus-devlet yapıları için mutlak, yasal ve birleştirici bir unsur olarak görülmüş ve her devletin uluslararası sistemdeki egemen eşitliği kurucu bir norm olarak kabul edilmiştir.²⁶ Bu doktrin uyarınca, (i) devletlerin hukuki olarak eşit olduğu, (ii) egemenliğin doğasından kaynaklanan haklara sahip olduğu, (iii) her bir devletin diğer devletin hukuki kişiliğine saygı duyma yükümlülüğünün bulunduğu ve (iv) devletlerin ülkesel bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığının ihlal edilemez olduğu konusunda uluslararası uzlaşa sağlanmıştır.²⁷ Nitekim Birleşmiş Milletler (BM) Şartı Madde 2(1) devletlerin egemen eşitliğini düzenlerken, Madde 2(7)²⁸ kapsamında, devletlerin özü itibarıyla kendi iç yetki alanına giren konularda BM'nin müdahale yetkisinin bulunmadığı ve üyelerin bu tip konuları bir çözüme bağlaması için zorlanamayacağı belirtilmiştir. Madde 2(4) ise, devletin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına kastedecek türden kuvvet kullanma tehdidini ya da kuvvet kullanımını yasaklamıştır.²⁹ Ayrıca BM Genel Kurulu 21 Aralık 1965 tarih, 2131 sayılı kararla³⁰, "Devletlerin

rarası Hukuk ve Politika, Cilt.3, No.9, 2007, s.65. Yusuf Aksar, Uluslararası Hukuk I, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s.203

²⁵ Alexis Heraclides, *The Self-Determination of Minorities in International Politics*, Frank Cass, London, 1991, s.21.

²⁶ Taras ve Ganguly, s.36.

²⁷ Pangalangan ve Arguiling, s.49.

²⁸ Öte yandan, 2005 tarihli BM Dünya Zirvesinde, her bir üye devletin soykırımı, savaş suçlarına, etnik temizliğe ve insanlığa karşı işlenen suçlara karşı halkını korumadığı durumlarda uluslararası toplumun müdahalesini öngören "koruma sorumluluğu" kapsamında BM Anlaşması 2/7 madde hükmü gevşetilmiş ve insan haklarını korumak maksatlı devletlerin içişlerine müdahalesi uluslararası hukuka aykırı görülmemiştir. "2005 World Summit Outcome (A/60/L.1)", Sixtieth Session, 15 Eylül 2005, para 138, [http://responsibilitytoprotect.org/world%20summit%20outcome%20doc%202005\(1\).pdf](http://responsibilitytoprotect.org/world%20summit%20outcome%20doc%202005(1).pdf) (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2016), Ümmühan Elçin Ertuğrul, "Koruma Sorumluluğu: İnsani Müdahaleyi Makyajlamak", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, Nisan 2016, s.422, 423.

²⁹ Fakat meşru müdafaa hakkının doğması, uluslararası barış ve güvenliğin tesisi amacıyla alınan BM kararları gibi istisnai durumlar vardır. Heraclides, "The Self-Determination", s.26.

³⁰ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2131\(XX\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2131(XX)), (Erişim Tarihi 10 Mayıs 2016)

Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunması ve İçişlerine Müdahalenin Kabul Edilmezliği” hakkındaki bildirimleri kabul ederek, devletin egemenliği doktrinini etkili şekilde sağlamlaştırmıştır.

“Millet”, “ülke” ve “egemenlik” unsurlarının birlikte varlığı durumu, devleti var eder.³¹ Ayrıca devletler, varlığını sürdüreceğine dair makul bir topluluğun; (i) ayrılma, (ii) bağımsızlık elde etme, (iii) *de facto* var olan bağımsızlığın *de jure* tanınması, (iv) imparatorluk ya da federasyondan çözülme veya (v) iki ya da daha fazla birim ya da devletin birleşmesi yollarıyla ortaya çıkabilmektedir.³²

Genel bir prensip olarak, yeni devletin kuruluşunun karşılıklı uzlaşmaya dayandığı durumlarda ayrılma, uluslararası hukuk tarafından sorunsuz şekilde kabul görmüştür. Ancak diğer durumlarda, *Eastern Greenland* Davasında³³ da ifade edildiği üzere, belirli bir toprak üzerinde hak iddia edebilmek için; hak talep edenin söz konusu topraklar üzerinde (i) hem egemen otorite gibi hareket etme yönündeki niyet ve siyasi kararlılığını hem de (ii) egemen otorite kurduğuna dair azımsanmayacak miktardaki kanıtları göstermesi aranmıştır.³⁴ Oysa çoğu zaman, belirli bir topraktaki devletin egemen otoritesi, ayrılkçı hareketin kurmaya gücünün yettiği egemenlikten çok daha güçlü olduğu bir gerçektir.³⁵

XX. yüzyıldan itibaren devlet olmanın meşru kaynağı ise, kendi kaderini tayin hakkı olmuştur. 1555 Augsburg Andlaşmasına uzanan bu hak, bulunduğu bölgedeki dini mezhebe girmek istemeyen Alman tebaaya, kendi mezhebinden olanların yaşadıkları bölgeye göç etme izni ve zorunluluğu vermiştir. 1688 İngiliz Devriminde ve Amerikan kolonilerinin bağımsızlık savaşında da adından sıkça söz ettiren bu hak, Fransız Devriminden sonra ulusa ait bir ayrıcalık olarak görülmüştür.³⁶ Daha açık bir ifadeyle, bir hükümdar, yönetici sınıf ya da yabancı boyunduruğu altında yaşamak istemeyen her ‘ulus’ un, hangi

³¹ Brierly, s.137.

³² Heraclides, “The Self-Determination”, s.24.

³³ Daimi Uluslararası Adalet Divanı, Legal Status of Eastern Greenland, 5 Nisan 1933, http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_53/01_Groenland_Oriental_Arret.pdf (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2016)

³⁴ Taras ve Ganguly, s.37.

³⁵ Taras ve Ganguly, s.38.

³⁶ İlyas Doğan, Devletler Hukuku, Genişletilmiş 3. Baskı, Astana Yayınları, Ankara, 2016, s.245

egemen devlete ait olacağına ve ne tip bir hükümet altında yaşayacağına dair 'siyasi' kaderini belirleme hakkı olarak yorumlanmıştır.³⁷ Bilindiği üzere, self determinasyon hakkının iç yönünü, hükümet ve devlet biçimi, ekonomik, sosyal kültürel gelişimi konularında halklara serbestlik tanırken; dış yönünü, halkın bağımsız bir devlet kurmak da dâhil olmak üzere istediği devlete bağlı olmayı seçme hakkı oluşturur.³⁸ Görece yeni dönemlerde, ekonomik self determinasyon üçüncü bir yön olarak adından bahsettirir olmuştur.³⁹

Ancak, ulus vurgusu hem teorikte, hem de pratikte sıkıntılıdır. Çünkü her ne kadar hakka yetkilendirilmenin ön şartı 'ulus' olmak olsa da, ne ulus olmanın karakteristik özellikleri üzerinde bir uzlaşma sağlanabilmiştir; ne de ulus olmanın temeli kabul edilen özellikler, farklı gruplarca eşit bir şekilde (hatta aynı grupta farklı zamanlarda aynı şekilde) temsil edilebilmişlerdir.⁴⁰ Ayrıca, başka türlü bu hakkı iddia edemeyeceğini fark eden etnik ayrılıkçı hareketler zaman içerisinde "uluslaşma" eğilimi göstermişlerdir.⁴¹ XX. yüzyılın başlarında bu hak, her ulusun bir devlete sahip olabileceği şekilde yorumlanmışsa da, Milletler Cemiyetine intikal eden *Aaland Adaları* Uyuşmazlığında bunun mümkün olmadığı görülmüştür.⁴² İlgili uyuşmazlıkta, devletin egemenliği doktrini gözetilerek dilsel, dinsel, etnik, ırksal ve diğer azınlık grupların ayrılma talepleri bağlı oldukları merkez devletlerin rıza göstermesi şartına bağlanmıştır.⁴³

İzleyen dönemde bu hak, BM Şartı Madde 1(2) ve Madde 55(1) ve 1966 tarihli BM'nin Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslara-

³⁷ Taras ve Ganguly, s.42 ve Hüseyin Kalaycı, *Ulus-Devletin Başağrısı Ayrılıkçılık: Kanada Quebec Örneği*, Liberte Yayıncılık, Ankara, 2010,s.34.

³⁸ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk I*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993,s.141-142.

³⁹ Ekonomik self determinasyon, ekonomik geleceğin özgürce belirlenmesi, ülkedeki doğal kaynakların serbestçe işletilebilmesi, bu doğal kaynaklardan istenildiği gibi yararlanılması, ekonomik çıkarların sınırlandırılabilmesi ya da bütünüyle son verilmesi hakkı olarak tanımlanmıştır. Enver Bozkurt, M. Akif Kütülçü, Yasin Poyraz, *Devletler Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015, s. 179

⁴⁰ Taras ve Ganguly, s.44; Kalaycı, s.35-36.

⁴¹ Kalaycı, s.61-64.

⁴² http://legal.un.org/ola/media/info_from_lc/POB%20Aalands%20Islands%20Exhibition%20opening.pdf Bu davada, daha oluşum aşamasında olan Finlandiya Devleti içerisinde ayrılıkçı hareketler baş göstermiştir. Bkz. Uz, s.63-65.

⁴³ Uz, s.64.

rası Sözleşmesi Madde 1 kapsamında uluslararası hukukta da kabul edilmiştir.⁴⁴ Bu düzenlemelerle, tüm halkların self-determinasyon hakkına sahip olduğu, bu hakka dayanmak suretiyle kendi siyasi statülerini serbest şekilde belirleyebileceği ve ekonomik, sosyal, kültürel gelişimlerini rahatça sürdürebilecekleri kabul edilmiştir. Fakat bu maddelerde ulus kavramı yerine “halk” tabiri tercih edilmiş ve ulus söyleminin, uluslaşmayı artırma potansiyeline karşı önlem alınmak istenmiştir.

Halk olmanın belirlenen en önemli koşulları ise: (i) azınlık halindeki grubun ortak bir kimliğe sahip bulunması; (ii) sahip olduğu kolektif kimliği koruma isteği taşıması; (iii) belirli bir toprak parçası üzerinde çoğunluğu oluşturması ve (iv) kendisini temsil eden örgütlü bir yapıya sahip olması olarak belirlenmiştir.⁴⁵ Ancak bu şartları taşıyan her halkın, doğrudan bir self-determinasyon hakkının mutlaklığı hukuken kabul edilmemiştir. Ek 1 No’lu Protokol madde 1/4, self determinasyon hakkının ancak, sömürgeci güç, yabancı işgali ya da ırkçı rejimler karşısında kullanılabileceğinden bahsetmiştir. Temel insan hakları ihlallerinin yaygın olduğu devletlerde yaşayan halkların da self-determinasyon hakkı olduğu konusunda uluslararası toplumda bir uzlaşma sağlanmamıştır.⁴⁶ Dolayısıyla, hangi halkların self-determinasyon hakkının var olduğu konusu tartışmalıdır.

Self-determinasyon, ayrılma hakkı olarak yorumlandığında var olan düzen temelden sarsılacağından, hakkın bu anlamda yorumlanması çoğunlukça reddedilmiş ve self-determinasyonun ayrı devlet olma bağlamında yorumlanması uzunca bir süre yalnızca sömürge-lerin tasfiye edilmesi kapsamında kabul edilmiştir. 1960 yılında, BM Genel Kurulunun 1514 sayılı “Sömürge Yönetimi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildirisi”⁴⁷, her halka self-determinasyon hakkını tanısa da, bir ülkenin ulusal birliğine ve

⁴⁴ BM Şartı Madde 73 ve 76 ise sömürge halklarına kendilerini yönetme hakkı tanımıştır.

⁴⁵ Berdal Aral, “Kollektif Bir İnsan Hakkı Olarak ‘Halkların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı’”, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt. 21-22, 1999-2000, s.112.

⁴⁶ Aral, s.112.

⁴⁷ BM Genel Kurulu, “Resolution 1514 (XV) Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples”, Fifteenth Session, 14 Aralık 1960, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/Resolution/GEN/NR0/152/88/IMG/NR015288.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi 20 Nisan 2016)

toprak bütünlüğüne tehdit eden durumların, BM Şartının amaç ve ilkeleriyle bağdaşmadığı vurgulanmıştır. Böylelikle sömürge yönetimindeki halkların bu hakkı, uluslararası hukukun *uti possidetis juris* ilkesi gereği sömürgecinin toprak bütünlüğüne kastetmeden kullanması istenmiştir.⁴⁸ Ayrıca, Afrika Birliği Örgütü gibi bölgesel örgütler de, self-determinasyon hakkının devletin egemenliğine karşı olan saldırıları meşrulaştırma amacını taşıması durumunda savunulamaz olduğunu vurgulamışlardır.⁴⁹ Dolayısıyla bu hakkın dış yönü, yalnızca sömürge-lerin tasfiyesi sürecinde uygulanan ve sonradan yok olacak olan anakronik bir hak olarak görülmüştür.⁵⁰

Soğuk savaş sonrası dönemde, bu ilkenin sömürge-ler dışında uygulanması gündeme gelmişse de, toplumun tüm kesimlerinin temsil edilmediği demokratik olmayan devletlerdeki halkların böyle bir hakka sahip olduğu, bağlayıcı uluslararası hukuk kuralları ile teyit edilmemiştir.⁵¹ 1973 yılında BM Genel Kurulunun, 3103 sayılı “Sömürge ve Yabancı Üstünlüğüne Karşı Mücadele Veren Savaşçıların Hukukî Statüsüne İlişkin Kararı”⁵² sömürge tahakkümüne, yabancı işgaline ve ırkçı rejimlere karşı mücadele eden halkların kendi kaderini tayin hakkı kullanması ve bağımsızlık için mücadele etmesinin uluslararası hukuk ilkelerince meşru olduğunu belirtmiştir. Ancak uygulamada, ayrılıkçı hareketlere ulusal kurtuluş hareketi statüsü tanınması genelde devletin egemenliği ilkesi gereği sakıncalı bulunmuştur. Bu durum sebebiyle, kendi kaderini tayin hakkının devletin egemenliği ilkesiyle taban tabana çakışan dış yönü uluslararası toplumca güvence altına alınmazken, bu hakkın iç (siyasi) yönü “ulusun özyönetimin herhangi bir biçimine sahip olması” (konfederasyon, federasyon, ortaklık demokrasisi, ulus-altı siyasal özerklikler gibi) şeklinde yorumlanarak nispeten garanti altına alınmaya çalışılmıştır.⁵³

⁴⁸ Heraclides, “The self-determination”, s.21-22.

⁴⁹ Heraclides, “The self-determination”, s.23.

⁵⁰ Taras ve Ganguly, s.42.

⁵¹ Pazarıcı, s.142-143.

⁵² BM Genel Kurulu, “Resolution 3103(XXVIII) Basic Principles of the Legal Status of the Combatants Struggling Against Colonial and Alien Domination and Racist Regimes”, Twenty-eighth Session, 12 Aralık 1973, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/Resolution/GEN/NR0/281/75/IMG/NR028175.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi 20 Nisan 2016)

⁵³ Kalaycı, s.37.

Tanımını yapacak olursak ayrılma, "egemen, bağımsız devletin içindeki bir bölgede başlatılan ani ve tek taraflı bir bağımsızlık hareketidir".⁵⁴ Ayrılma dar anlamıyla, bağımsızlığın ilanına dair girişilen resmi bir eylem anlamına gelirken (Katanga, Biafra, Bangladeş örnekleri), aşamalı ayrılma bağımsızlık ya da kendini yönetme amacı güden siyasi bir harektir (Eritre, Güney Sudan örnekleri).⁵⁵

Genellikle kültürel farklılıklardan kaynaklanan siyasi problemlerin ve toplumlararası çatışmaların, ayrılma yoluyla çözümü son derece radikal bir karar olduğundan bu durumu meşrulaştıracak belirli şartlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Heraclides'e göre bu şartlar: (i) devlet olma sorumluluğunu karşılayacak nitelikte olan büyük, ayrı ve yoğun bir topluluğun varlığı; (ii) topluluğa karşı sistemsel bir ayrımcılık, sömürü ya da tahakkümün var olması; (iii) kültürel hâkimiyet yoluyla, dezavantajlı konumda olan grubun kültürünün asimile edilme tehlikesi altında olması ve (iv) devletin mazlum toplulukla iletişime geçmeyi reddetmesidir.⁵⁶ BM ise ayrılığı ancak artık barış içerisinde yaşamının ve iç self-determinasyonu sağlamanın mümkün olmaması halinde meşru görmüştür. BM'nin Filistin Paylaşım Planı, Pakistan'ın kuruluşu ve Biafra'nın Tanzanya devlet başkanı Nyerere tarafından tanınması gibi örnekler bu gerekçeye dayanmaktadır.⁵⁷ Kısacası, eğer iç self-determinasyonun gerçekleşebileceği yönünde makul bir ihtimal bulunuyorsa, dış self-determinasyon kararı verilmemektedir.

Ayrıca, self-determinasyon hakkı çıkar odaklı yorumlanarak hukuki olmaktan ziyade siyasi bir hak haline dönüşmektedir. Örneğin, Sovyetler Birliği self-determinasyon hakkının savunucularından biri görülürken, Tatar nüfusunu kırma yolundaki girişimleri karşısında uluslararası toplum tepkisiz kalmıştır. Bir başka deyişle, kudretli bir devletin sınırları içerisinde baş gösteren ayrılıkçı hareketlerden doğan çatışmalar, çoğu zaman uluslararası nitelik kazanmadan merkez devlet tarafından baskılanabilmektedir.⁵⁸

⁵⁴ Heraclides, "The Self-Determination", s.1.

⁵⁵ Heraclides, "The Self-Determination", s.1-2.

⁵⁶ Alexis Heraclides, "Secession, Self-Determination and Non-Intervention: In Quest of a Normative Symbiosis", *Journal of International Affairs*, Vol. 45, No.2, 1992,s.405-409.

⁵⁷ Onyeonoro S. Kamanu, "Secession and the Right of Self-Determination: An O.U.A. Dilemma", *The Journal of Modern African Studies*, Vol.12, No.3, 1974,s.361.

⁵⁸ Kalaycı, etnik ayrılıkçı hareketlerinin üç dalga halinde yayıldığını iddia eder: İm-

Ancak, bazı ayrılıkçı hareketler ise, içinde başladığı devletin görece gücü ile bağlantılı ve aldığı dış destek (somut (askeri, ekonomik, teknik) ya da siyasal/diplomatik (sözlü destek, diplomatik tanıma, ayrılıkçı yanlısı propaganda) sayesinde uluslararası nitelik kazanabilmekte ve ‘ulusal kurtuluş hareketi’ adıyla yasal olarak tanınabilmektedir.⁵⁹ Tanınan ulusal kurtuluş hareketi statüsü sayesinde bu hareketler, temsil ettiği halkın tek meşru temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Fakat self determinasyon hakkı halkın “kendi çabalarıyla özgürleşme hakkı” olmaktan çıkıp, kolayca “dış devletlerin çıkarları uyarınca elde edilen bir hakka” dönüşebilme riskini taşımaktadır.⁶⁰

II- Uluslararası İnsancıl Hukuka Göre Ulusal Kurtuluş Hareketleri

Geleneksel uluslararası hukuk, ulusal kurtuluş iddiasındaki hareketlerin mücadelelerini iç çatışma ya da iç savaş hali olarak kabul etmekte ve ulusal yetki alanı içerisinde değerlendirmekte iken, özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısında bu tutumun değiştirilmesi yönündeki çaba kendisini göstermiştir⁶¹ Yukarıda da bahsedilen, 3103 sayılı BM Genel Kurulu Kararı ile sömürge, yabancı üstünlüğü ve ırkçı rejime karşı mücadele eden halkların sebep olduğu silahlı çatışmalar uluslararası nitelikte silahlı çatışma sayılmış ve Ek 1 No’lu Protokol ile bu durum teyit edilmiştir.⁶²

Ulusal kurtuluş örgütlerinin Ek 1 No’lu Protokolün 43 ve 44. Maddesine göre özetle, (i) çatışmanın astlarından sorumlu olan bir komutan tarafından yürütülebilmesi, (ii) muhariplerin, belirli bir uzaklıktan fark edilebilecek sabit ve ayırıcı bir işarete sahip olması, (iii) silahların açık bir şekilde taşınması ve (iv) savaş hukuk ve geleneklerine uymaları şartlarını birlikte taşımaları gerekmektedir. Ancak Protokol’ün kimi

paratorlukların çözülme dönemi; sömürgelerin tasfiye edildiği dönem ve komünizm sonrası dönem. Bkz. Kalaycı, s.30-59.

⁵⁹ . Alexis Heraclides, “Secessionist Minorities and External Involvement” International Organization, Vol. 44, No.3,1990, s.368,369 ve Erol Kurubaş, “Etnik Sorun-Dış Politika İlişkisi Bağlamında Kürt Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt. 8, No.1, 2009, s.42-46.

⁶⁰ Walzer, s.88-92.

⁶¹ Fatma Taşdemir, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, USAK Yayınları, Ankara, 2006, s.82.

⁶² Bkz. BM Genel Kurulu, “Resolution 3103”, para.3.

maddelerinin devlet aleyhine olacak bir biçimde eşitsizlik yaratması, bu Protokol'ün terörizm destekleme riski taşımasına neden olmuş ve Protokol'e taraf olmayanlar, ulusal bağımsızlık adına yürütüldüğü iddia edilen savaşları uluslararası nitelikte silahlı çatışmalar olarak değerlendirmemiştir⁶³ Protokol'ün 44/3 maddesi, savaşanların saldırıya giderken ya da saldırı hazırlığı niteliğindeki bir operasyondaiken kendilerini sivil halktan ayırt etmek zorunda olduklarını; Ancak, "Askeri çarpışmalar sırasında ve katılması gereken bir askeri saldırının başlamasına öncelik eden bir askeri yayılmaya iştirak ederken" kendisini sivil halktan ayırt edemese de, silahlarını görünür şekilde taşıdıkları takdirde savaşan statülerini koruyacaklarını belirtmiştir. Ek 1 No'lu Protokolün kabul edildiği diplomatik konferansta bu kural uzun tartışmalara konu olmuş, çok sayıda devlet ilgili hükmü ulusal kurtuluş hareketleri ile sınırlı görmüştür. Çekimser kalan devletler, hükmün sivil halk üzerinde olumsuz etkiler doğurma konusunda kaygılarını dillendirmiş olsalar da kuralı çekince ileri sürmeksizin onaylamışlardır. Aleyhte oy kullanan İsrail ise, savaşanın kendisini sivil halktan ayırt etmemesine izin vereceği şeklinde yorumlanabileceğini ifade etmiştir.⁶⁴

a.) Uluslararası Nitelikte Olmayan Çatışmalar Olarak Ulusal Kurtuluş Hareketleri

Ulusal kurtuluş hareketleri genellikle bir ülkenin sınırları içerisinde ve devlet otoritesine karşı başlatıldığından, daha ziyade "uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar" kapsamında değerlendirilmiş ve hareketlerin katılımcılarına, Martens kaydı⁶⁵, Cenevre Sözleşmeleri Ortak Madde 3 ve Ek 2 No'lu Protokol ekseninde hak ve yükümlülükler doğmuştur.

⁶³ Örneğin madde 44/3 gereğince, gerekli bazı durumlarda ulusal kurtuluş hareketi savaşanlarının kendisini sivillerden ayırt etme zorunluluğunun olmadığı kabul edilmiş, aynı imtiyaz düzenli ordulara verilmemiştir. Bkz. Taşdemir, "Uluslararası Terörizm", s.83-86.

⁶⁴ Jean- Marie Henckaerts & Louise Doswald-Beck, Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet)Hukuku, Cilt 1: Kurallar, (Çev. Emre Öktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek vd.) Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 66, 2005, s.434-436

⁶⁵ Martens hükmü gereğince, silahlı çatışmanın tarafları yerleşik geleneklerden, insaniyet kanunlarından ve kamu vicdanı emirlerinden doğan uluslararası hukuk ilkelerinin koruması altına alınmıştır.

Cenevre Sözleşmelerinin özeti niteliğinden dolayı “minyatür sözleşme” olarak adlandırılan ve uluslararası örf-adet niteliği taşıyan Ortak Madde 3, silahlı çatışmalara doğrudan şekilde iştirak etmeyen kimselere (silahlarını bırakan silahlı kuvvet personelleri ve hastalık, yaralanma, alıkonulma gibi sebeplerle savaş dışı kalan askerler) cinsiyet, ırk din, dil, renk ayrımı gözetilmeksizin insani şekilde davranılması kararı alınmıştır. Böylelikle, hayat ve beden bütünlüğüne kasıtlı, zalimane davranış, işkence, rehin alma, şahısların haysiyetine tecavüz etme, küçük düşürücü ve aşağılayıcı davranma, mahkeme tarafından adil şekilde yargılamadan idam cezası verme gibi uygulamalar tamamıyla yasaklanmıştır. Yaralı ve hastaların toplanarak uygun bir şekilde tedavi edilmesi düzenlenmiştir.⁶⁶

Ek 2 No’lu Protokolün 1. maddesi, Ek 1 No’lu Protokol ve YUCM’nin *Tadic* davasındaki silahlı çatışma tanımına uygun olarak, devletin silahlı kuvvetleri ile muhalif silahlı kuvvetler arasında ya da sorumlu komuta altında, devamlılık gösteren, planlı askeri operasyon yapan, ülkenin bir kısmı üzerinde kontrolü elinde tutan örgütlü gruplar arasında geçen bütün silahlı çatışmalara uygulanacaktır. Söz konusu maddenin lafzından da anlaşılacağı gibi, Ek 2 No’lu Protokolün uygulanabilmesi için örgütlü silahlı grupların belli özellikleri taşımaları gerekmektedir. Bu özelliklere bakıldığında; çatışan grup, emir komuta zincirine bağlı bir şekilde hareket etmeli ve belirli bir düzeyde örgütlü olmalıdır. Yine, çatışan grup, belirli bir düzeyde yoğunluğa ve sürekliliğe sahip olan askeri operasyonları yürütebilme yeteneğine sahip olmalıdır. Ancak yürütülen operasyonların ne düzeyde bir yoğunluk ve süreklilik gerektirdiği hususu net değildir.

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesinin *Musema Kararında*⁶⁷ çatışan grupların toprağın belirli bir bölümde kontrolü sağlamış olmaları aranmıştır.⁶⁸ Örgütlenme kapasitesinin ölçütü ise YUCM’de Fatmir Li-

⁶⁶ Bkz. Ortak Madde 3 (2)

⁶⁷ Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, “The Prosecutor v. Alfred Musema”, Karar No: ICTR-96-13-A, 27 Ocak 2000, para. 253, <http://www.unict.org/sites/unict.org/files/case-documents/ictr-96-13/trial-judgements/en/000127.pdf> (Erişim Tarihi 16 Nisan 2016)

⁶⁸ Ancak devletlerin, toprağın kontrolünü kaybettiğini kabul etme konusunda son derece isteksizdirler. Örneğin Fransa, Cezayir savaşı sırasında toprağın belirli bir bölümündeki kontrolünü kaybettiğini asla kabul etmemiştir. Rene Provost, *International Human Rights and Humanitarian Law*, Cambridge University Press,

*maj ve Diğerleri Davasında*⁶⁹; (i) direnişin karargâh merkezinin bulunması, (ii) toprağın belirli bir bölümünün ele geçirilmesi, (iii) silaha ve diğer askeri mühimmatlara erişim yeteneğinin olması, (iv) operasyonları planlama, koordine etme, yürütme yeteneğine sahip olunması, (v) tek bir askeri strateji belirleyebilme ve askeri taktikleri kullanma yetisi ve (vi) tek bir ağızdan konuşma, anlaşma, ateşkesler ve barış mutabakatları imzalayabilme yeteneği olarak ifade edilmiştir.⁷⁰

Benzer şekilde Schindler, bir silahlı çatışmanın uluslararası olmayan silahlı çatışmalar kapsamında değerlendirilebilmesi için dört temel kıstastan söz eder: (i) harp durumunun devletin polis güçleriyle yetinmeyerek, silahlı güç kullanmaya zorlandığı yüksek bir yoğunluğa ulaşması, (ii) harp halinin, direnişçilerin halkın desteğini aldığı kolektif bir hareketi yansıtmaması, (iii) direnişçilerin emir komuta zinciri altında hareket ederek, belirli bir düzeyde organizasyon gücü göstermeleri ve (iv) direnişçilerin, uluslararası insancıl hukuk kriterlerini karşılamaları.⁷¹

b.) Uluslararası Nitelikte Çatışmalar Olarak Ulusal Kurtuluş Hareketleri

Ek 1 No'lu Protokol Madde 1(4)'e göre BM Antlaşmasında ve 1970 tarihli Dostane İlişkiler Bildirgesinde hüküm altına alınan kendi kaderini tayin hakkı daha önce de belirtildiği gibi sömürgeci tahakkümüne, yabancı işgaline ve ırkçı rejimlere karşı mümkün görülmuş ve "uluslararası" çatışmalar kapsamına alınmıştır. Nitekim Filistin, Namibya, Batı Sahara'da, kimi ulusal kurtuluş hareketlerinin yürüttüğü mücadeleler bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Ek 1 No'lu Protokol'ün atıfta bulunduğu, 1970 tarihli Dostane İlişkiler Bildirgesi'nin, "*...kendi kaderini tayin etme ilkesine uygun şekilde hareket eden ve böylece ülkeye ait bütün halkı, ırk, inanç veya renk ayrımı*

Cambridge, 2002,s.263.

⁶⁹ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, "Fatmir Limaj ve Diğerleri Davası", Karar No: IT-03-66-T, 30 Kasım 2005, <http://icty.org/x/cases/limaj/tjug/en/lim-tj051130-e.pdf> (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2016)

⁷⁰ YUCM, Fatmir Limaj", para.90.

⁷¹ Dietrich Schindler, "The Different Types of Armed Conflict According to Geneva Conventions and Protocols" Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Vol. 163, 1979, s.147.

yapmadan, temsil eden bir hükümete sahip olan egemen ve bağımsız devletleri parçalayacak veya ülkesel bütünlüğüne veya siyasi birliğine tamamen veya kısmen zarar verecek olan herhangi bir harekete izin verecek şekilde yorumlanmayacaktır” hükmü, insancıl hukuk kurallarının ayrılıkçı hareketlere uygulanabilmesinde, mücadelenin yönetildiği devletin tutum ve davranışlarının ayrılıkçı hareketin uluslararası nitelik kazanmasındaki önemine işaret eder.

Ayrıca, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda, ayrılıkçı gruplara “savaşan” statüsünün tanınması silahlı çatışmayı uluslararası hale getirmektedir. Fakat savaşan statüsünün tanınması için ya devletin düzenli silahlı kuvvetlerine mensup olmak, ya milis ya da gönüllü olmak gerekmektedir. Ancak milis ve gönüllülerin yukarıda da belirtildiği üzere Ek 1 No’lu Protokolün 43 ve 44. maddelerinde yer alan şartları karşılamaları gerekmektedir.

Ayrılıkçı hareketlerin uluslararası nitelik kazanmasının diğer bir şartı ise, bu hareketlerin kendi doğasına ilişkindir. Pratikte öncelikle, kendi kaderini tayin hakkı elde etmek amacıyla başlatılmış olan mücadeleyi temsil eden otorite, Protokol I Madde 96(3) gereğince Protokolü ve Cenevre Sözleşmelerini uygulayacağını ilan etmelidir. Ayrıca, kurtuluş mücadelesi olduğunu iddia etmekte olan hareket, halkın gerçek temsilcisi olmalı ve büyük çapta halk desteği almalıdır.

Abi-Saab’a göre, silahlı çatışmanın uzun bir süre boyunca devam edebilme yeteneği göstermesi, kurtuluş hareketinin halk desteği aldığı yönünde yorumlanmalıdır.⁷² Oysa Provost’un belirttiği üzere, silahlı çatışmalar bazen de ayrılıkçı hareketin halkı korku yoluyla kendini desteklemeye zorlaması (Peru’daki Aydınlık Yol’un yaptığı gibi) ya da bu hareketin üçüncü taraflardan (menfaatler sebebiyle) yoğun dış destek alması (ABD’nin Nikaragua ayrılıkçılarına olan desteği gibi) yoluyla sürdürülmektedir.⁷³ Bu sebeple, silahlı çatışmaların sürekliliği gerekli görünse de tek başına yetersiz bir ölçüttür.

Özetle, ulusal kurtuluş hareketlerinin uluslararası nitelik kazanabilmesinin şartlarını, mücadelenin yönetildiği devletin yapısına, yürü-

⁷² Georges Abi-Saab, “Wars of National Liberation in the Geneva Conventions and Protocols” Recueil des Cours, Vol.165, 1979, s.413.

⁷³ Provost, s.257.

tılmekte olan hareketin organizasyon ve temsil gücüne ve hareketin seçtiği direniş yönteminin, metot ve araçlarının hukuki açıdan hesap verilebilirliğine indirgememiz yanlış olmayacaktır.

III- Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulamadaki Etkinlik Düzeyi

Uluslararası insancıl hukukta, sivil-asker ayrımı yapmaya özen göstermeyen, insanların yok yere acı çekmesine sebep olan ve çevreye kalıcı hasarlar veren metot ve araçların kullanımını yasaklamıştır. Silahlı çatışmaların niteliğine göre belirlediği hukuki çerçeveler ile savaşanlara, sivillere ve savaş dışı kalan askerlere önemli hak ve yükümlülükler öngörmüş ve bunlara yetkilendirilmenin kriterlerini teorik düzeyde saptamıştır. Ancak tartıştığımız üzere, bu hak ve yükümlülüklerin elde edilmesi için karşılanması gereken ölçütlerin ne olduğu konusunda muğlaklıklar bulunmaktadır ve uluslararası antlaşmalar yalnızca onları imzalayan devletler için bağlayıcı olmaktadır. Tartışmalı hukuki kişiliği nedeniyle uluslararası toplumun da yaptırım gücü kısıtlı olduğundan, insancıl hukukun tam manasıyla yetkinliğe ulaştığını söylemek imkânsızdır.

Aynı zamanda insani hukuk kurallarının uygulanmasından ilkin devletlerin mesul olduğu vurgulanmış ve devletlerden Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerin ihlalini yasaklayan iç düzenlemeler yapmaları istenmiştir. Ancak bu düzenlemelerin iradi oluşu, uygulama noktasında zafiyetler doğurmuş ve güçlü devletler kendilerini böyle bir yükümlülük altına almak istememiştir. Örneğin dönemin güçlü sömürgeci gücü Portekiz 1974'e kadar, ne Angola'daki Angola'nın Kurtarılmış Halk Hareketi, ne Gine-Bissau'daki Gine ve Yeşil Burun'un Bağımsızlığı için Afrika Partisi ne de Mozambik'teki Mozambik Kurtuluş Cephesi karşısında sürdürmekte olduğu silahlı çatışmalara Cenevre Sözleşmelerinin ve Ortak Madde 3'ün - Ortak Madde 3, evrensel örf- adet kuralı olmasına rağmen- uygulanabileceğini kabul etmemiş, sömürge tahakkümüne başkaldıran halkın mücadelesini ulusal yetki alanında değerlendirmiştir.⁷⁴

⁷⁴ Higgins, "The Application of IHL", s.27.

Devlet iradesiyle uygulanmasının güç olduğu görülen uluslararası insancıl hukuk için uluslararası alanda yaptırım mekanizmaları sonradan geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, BM Güvenlik Konseyi tarafından Eski Yugoslavya ve Ruanda'daki silahlı çatışmalar sırasında işlenmiş olan savaş suçlarını cezalandırmak üzere kurulan uluslararası mahkemeler ve insanlığa karşı işlenen suçları, soykırım suçunu, savaş suçlarını ve saldırı suçunu yargılamak üzere kurulmuş olan Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) örnek olarak düşünülebilirler. UCM'nin kuruluş belgesi olan Roma Statüsü Madde 8(2)'ye göre savaş suçları, (i) 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin, (ii) uluslararası silahlı çatışmalara uygulanan yasa ve geleneklerin ve (iii) uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalarda Ortak Madde 3'ün ve genel uygulanabilir hukuk ve teamüllerin ciddi ihlali durumunda oluşmaktadır.⁷⁵ Fakat UCM'nin bu güne kadar yalnızca Afrika ülkelerindeki çatışmalarla ilgilenmiş olması, Mahkeme'nin Afrikalı devletlerin iç işlerine karışmak üzere geliştirilmiş *neo-kolonyal* müdahale aracı olarak görülmesi sonucunu doğurmuştur.⁷⁶

Zaten uluslararası toplum yalnızca çatışmaların kitleleştiği, insan hakları ihlallerinin iyice ağırlaştığı ve merkezi otoritenin zayıflaması sonucu çatışmanın bölgesel ve uluslararası dengeleri sarsmaya başladığı durumlarda silahlı çatışmalara müdahale etmekte ve sorunu BM'nin resmi gündemine taşımaktadır.⁷⁷ Örneğin, 1971 yılında, BM Genel Kurulunun 2787 sayılı kararıyla, meşru self-determinasyon hakkını kullanmak üzere Zimbabve, Namibya, Mozambik, Angola ve Filistin halkınca yürütülen silahlı çatışmaların hukukiliğini geç de olsa kabul etmesi bu duruma bir örnek teşkil eder niteliktedir.⁷⁸

⁷⁵ Uluslararası Ceza Mahkemesi, Rome Statute of the International Criminal Court, 17 Temmuz 1998, https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf (Erişim Tarihi 10 Nisan 2016).

⁷⁶ Phil Clark, "The Limits and Pitfalls of the International Criminal Court in Africa", E- International Relations, 28 Nisan 2011, <http://www.e-ir.info/2011/04/28/the-limits-and-pitfalls-of-the-international-criminal-court-in-africa/> (Erişim Tarihi 2 Mayıs 2016).

⁷⁷ Kurubaş, s.50.

⁷⁸ BM Genel Kurulu, "Resolution 2787 (XXVI) the Representation of States in Their Relations with International Organizations", 6 Aralık 1971.

Kısacası kimi ayrılcık hareketler, halkı temsil yeteneklerinin yüksek olması, örgütsel yapılarının sağlamlığı, mücadelelerini yönelttikleri tarafların uzlaşmasız tutum sergilemeleri, oluşan ağır insan hakları ihlallerinin uluslararası barış ve güvenliği bozması gibi sebeplerin etkisiyle uluslararası toplum tarafından geç de olsa destek görmüş, ulusal kurtuluş hareketi olarak tanımlanmış ve insancıl hukuk koruması altına girmişlerdir. Bu konuda en iyi örnekler Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve Güney Batı Afrika Halkı Teşkilatı (SWAPO)'dur.

FKÖ, çoğu ülke tarafından Filistin halkının resmi temsilcisi olarak tanınmış ve belirli dokunulmazlıklar ve diplomatik haklar elde ederek BM Güvenlik Konseyi'ne devletlerle eş bir statüde katılmıştır. Ayrıca BM Genel Kurulu SWAPO'yu kurtuluş hareketi olarak tanımış ve siyasi çabalarını desteklemiştir. Özetle, BM terörün araçsallaştırıldığı hareketleri desteklemezken, davasının haklılığına inandığı mücadeleleri, uluslararası güç dengesi durumunun mümkün kıldığı ölçüde desteklemiştir. Nitekim PKK, Bask Bölgesi Bağımsızlık Örgütü (ETA), İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA), Filistin İslami Cihat Örgütü, Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları gibi hareketler de çoğunlukça terör örgütü olarak kabul edilirken, pasif direniş sergileyen ya da terörü araç haline getirmeyen hareketler (Hindistan Ulusal Kongresi, Mozambik Kurtuluş Cephesi ya da Büyük Millet Meclisi Hareketi gibi) ise ulusal kurtuluş mücadelesi olarak görülmüştür.

Sonuç

XX. yüzyılın ikinci yarısında süje haline gelmeye başlayan ulusal kurtuluş hareketlerinin sömürgeci tahakkümüne, ırkçı rejime ve yabancı işgaline karşı sürdürdüğü mücadeleler, yeterli halk desteği almaları, makul gerekçelere dayanmaları, doğru yöntem ve araçları kullanmaları yanında, Ek 1 No'lu Protokole uygun olarak savaşçıların çatışmaları astlarından sorumlu olan bir komutan tarafından yürüttükleri, uzaktan fark edilebilir sabit ve ayırıcı bir işarete sahip oldukları, silahlarını açık bir şekilde taşıdıkları ve savaş hukuk ve geleneklerine uydukları müddetçe hukuki ve meşru görülmüştür.

Fakat bu kıstasların karşılanıp karşılanmadığını değerlendiren üst otoritenin uluslararası sistemde bulunmayışı ve devletlerin ayrılcık hareket mensuplarıyla eş bir konumda çatışmayı imtiyaz hatta

zafiyet olarak görmeleri sebebiyle, uluslararası insancıl hukuk çoğu zaman uluslararası politikanın izin verdiği ölçüde işlevsel hale getirebilmiştir.

Zaten ayrılıkçı hareketler de süreç boyunca daimi bir dönüşüm içerisinde olmuş ve aralarından bazıları kullandıkları terörist metotlarla, sivil-asker ayrımı gözetmeyen eylemleriyle self-determinasyon haklarının hukukiliğini ve meşruiyetini uluslararası topluma sorgulattır hale gelmişlerdir.

Bu gerekçelerle bu makale, ayrılıkçı hareketlerin ulusal kurtuluş hareketi statüsü kazanmasının önündeki engeller olarak hem bu hareketlerden bazılarının kendi doğasından kaynaklanan durumu hem de uluslararası siyasi sistemdeki güç dengesini görmektedir. Fakat her halükarda uluslararası insancıl hukuk, uluslararası sistemdeki güç dengesinin izin verdiği ölçüde müspet bir etki yaratabilmektedir.

Kaynakça

- Abi-Saab Georges, "Wars of National Liberation in the Geneva Conventions and Protocols", *Recueil des Cours*, Vol.165, 1979, s.353-445.
- Aksar Yusuf, *Uluslararası Hukuk I*, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.
- Aral Berdal, "Kollektif Bir İnsan Hakkı Olarak 'Halkların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı'", *İnsan Hakları Yılığ*, Cilt. 21-22, 1999-2000, s.109-120.
- Ataöv Türkkaya, "Terrorism versus Liberation Movements in International Law", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt.42, No. 1, 1987, s.15-47.
- Brierly, James L., *The Law of Nations: An Introduction to the International Law of Peace*, Clarendon Press, Oxford, 1963.
- Bourquin Maurice, "Devletlerarası Hukukun İnsanileştirilmesi", *Çev. İlhan Lütem, AÜHF Dergisi*, C.8, S.3, 1951, s.122-148.
- Bozkurt Enver, Kütükçü, M. Akif, Poyraz, Yasin, *Devletler Hukuku, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015.
- Charlesworth Hilary "International Law: A Discipline of Crisis", *The Modern Law Review*, Vol. 65, No. 3, 2002, s.377-392.
- Clark Phil "The Limits and Pitfalls of the International Criminal Court in Africa", *E- International Relations*, 28 Nisan 2011, <http://www.e-ir.info/2011/04/28/the-limits-and-pitfalls-of-the-international-criminal-court-in-africa/> (Erişim Tarihi 2 Mayıs 2016).
- Crawford James, *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 1979.
- Çağırın Mehmet Emin, "Raymond Aron ve Uluslararası Hukukun Hukuk Niteliği",

- İHFM, C. LVI, S.1-4, 1998, s.72-96., *Devletin Tek Taraflı İşlemleri*, Platin Yayınları, 2005.
- D'Amato Anthony, "Is International Law Really "Law"?", *Northwestern University Law Review*, Vol.79 (1984),s.1293-1314.
- Doğan İlyas, *Devletler Hukuku*, Genişletilmiş 3. Baskı, Astana Yayınları, Ankara, 2016.
- Erkiner H. Hakan, "Devletin Haksız Fiilden Dolayı Uluslararası Sorumluluğunda Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Tesbit Ettiği İsnat Kuralları", *MÜHF- HAD*, Cilt 13, No. 3-4, s.145-180.
- Ertuğrul Ümmühan Elçin, "Koruma Sorumluluğu: İnsani Müdahaleyi Makyajlamak", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, 2016, s.421-450.
- Fitzmaurice Gerald G., "The Foundations of the Authority of International Law and the Problem of Enforcement", *The Modern Law Review*, Vol. 19, No.1, 1956, s.1-18.
- Goldsmith Jack L. ve Posner, Eric A., *The Limits of International Law*, Oxford University Press, New York, 2005.
- Guzman Andrew T., "Rethinking International Law as Law", *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, Vol.103, 2009, s.155-157.
- Henckaerts Jean- Marie & Doswald-Beck, Louise, *Uluslararası İnsancl Teamül (Örf-Adet) Hukuku*, (Cilt 1: Kurallar, (Çev. Emre Öktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek vd.) Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 66,2005.
- Heraclides Alexis, "Secession, Self-Determination and Non-Intervention: In Quest of a Normative Symbiosis", *Journal of International Affairs*, Vol. 45, No.2, 1992,s.399-420., "Secessionist Minorities and External Involvement", *International Organization*, Vol. 44, No.3 (1990),s.341-378., *The Self-Determination of Minorities in International Politics*, Frank Cass, London, 1991.
- Higgins Noelle, "The Application of International Humanitarian Law to Wars of National Liberation", *Journal of Humanitarian Assistance*, Nisan 2014, <http://sites.tufts.edu/jha/files/2011/04/a132.pdf> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016).
- Higgins Rosalyn, "International Law and Civil Conflict", *The International Regulation of Civil Wars*, Ed. Evan Luard, New York University Press, New York, 1972,s.169-186.
- Kalaycı Hüseyin, *Ulus-Devletin Başağrısı Ayrılkçılık: Kanada Quebec Örneği*, Liberte Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Kamanu Onyeonoro S., "Secession and the Right of Self-Determination: An O.U.A. Dilemma", *The Journal of Modern African Studies*, Vol.12, No.3, 1974,s.355-376.
- Kurubaş Erol, "Etnik Sorun- Dış Politika İlişkisi Bağlamında Kürt Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt. 8, No.1, 2009,s.39-69.
- Menon P. K., *The Law of Recognition in International Law: Basic Principles*, Edwin Mellen Press, New York, 1994.
- Pangalangan Raul C. ve Arguiling, Elizabeth H., "The Privileged Status of National Liberation Movements under International Law", *Philippine Law Journal*, Vol. 58 1983, s. 44-65.

- Pazarıcı Hüseyin, *Uluslararası Hukuk I*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993.
- Provost Rene, *International Human Rights and Humanitarian Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- Radin Sasha, "The Current Relevance of the Recognition of Belligerency", *Armed Conflict and International Law: In Search of the Human Face*, Ed. Marielle Matthe, Brigit Toebes, Marcel Brus, Asser Press, Netherlands, 2013.
- Reçber Kamuran, *Uluslararası Hukuk*, Dora Yayıncılık, Bursa, 2016.
- Sassoli Marco "Use and Abuse of the Laws of War in the War on Terrorism", *Law and Inequality*, Vol. 22, No.2, 2004,s.195-222.
- Schindler Dietrich, "The Different Types of Armed Conflict According to Geneva Conventions and Protokols", *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, Vol. 163, 1979,s.125-164.
- Taras Raymond C. ve Ganguly, Rajat, *Understanding Ethnic Conflict*, 4th Ed, Longman, New York, 2010.
- Taşdemir Fatma, *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009.
- Taşdemir Fatma, "İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk Açısından Türkiye'nin Ayrılmış Terör Örgütü PKK ile mücadelesi", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.16, No.1, 2012,s.107-151.
- Taşdemir Fatma, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, USAK Yayınları, Ankara, 2006.
- Toluner Sevin, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, Gözden Geçirilmiş 4. Bası'dan Tıpkı 5. Bası, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 1996.
- Uz Abdullah, "Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt.3, No.9, 2007,s.60-81.
- Verri Pietro, *Dictionary of the International Law of Armed Conflict*, Cenevre, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 1992.
- Walzer Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*, 4th Ed., Basic Books, New York, 1977.
- Ek Kaynaklar
- BM Genel Kurulu, "2005 World Summit Outcome (A/60/L.1)", *Sixtieth Session*, 15 Eylül 2005, para 138, [http://responsibilitytoprotect.org/world%20summit%20outcome%20doc%202005\(1\).pdf](http://responsibilitytoprotect.org/world%20summit%20outcome%20doc%202005(1).pdf) (Erişim Tarihi 10 Mayıs 2016).
- BM Genel Kurulu, "Resolution 1514 (XV) Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples", *Fifteenth Session*, 14 Aralık 1960, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/IMG/NR015288.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi 20 Nisan 2016).
- BM Genel Kurulu, "Resolution 3103(XXVIII) Basic Principles of the Legal Status of the Combatants Struggling Against Colonial and Alien Domination and Racist Regimes", *Twenty-Eighth Session*, 12 Aralık 1973, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/281/75/IMG/NR028175.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi 20 Nisan 2016)
- BM Genel Kurulu, "Resolution 2787 (XXVI) the Representation of States in Their Re-

- lations with International Organizations”, 6 Aralık 1971.
- Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries, 2001, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2016)
- Daimi Uluslararası Adalet Divanı, Legal Status of Eastern Greenland, 5 Nisan 1933, <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_53/01_Groenland_Oriental_Arret.pdf> (Erişim Tarihi 20 Nisan 2016)
- Uluslararası Ceza Mahkemesi, Rome Statute of the International Criminal Court, 17 Temmuz 1998, <https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf> (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2016)
- Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, “Fatmir Limaj ve Diğerleri Davası”, Karar No: IT-03-66-T, 30 Kasım 2005, <<http://icty.org/x/cases/limaj/tjug/en/lim-tj051130-e.pdf>> (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2016)
- Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (YUCM), Prosecutor-Dusko Tadic a/k/a “DULE”, 2 Oct. 1995, The Judgement under Appeal, para. 70, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (Erişim Tarihi: 24 Eylül 2016)
- Institute de Droit International, “Resolution on Insurrection”, *Annuaire de l’institute de Droit International*, 1900.
- Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, “The Prosecutor v. Alfred Musema”, Karar No: ICTR-96-13-A, 27 Ocak 2000, <<http://www.unict.org/sites/unict.org/files/case-documents/ict-96-13/trial-judgements/en/000127.pdf>> (Erişim Tarihi 16 Nisan 2016)
- The Harvard Law Review Association, “Is “International Law” Law?”, *Harvard Law Review*, Vol. 18, No.6, 1905, s.476-477
- Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, <<https://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf>> (Erişim Tarihi 10 Mayıs 2016)
- Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Violence and the Use of Force, Temmuz 2011, s. 26, <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_0943.pdf> (Erişim Tarihi 2 Mayıs 2016)